

Отримано: 25.10.2019 р.

Прорецензовано: 30.10.2019 р.

Прийнято до друку: 02.11.2019 р.

e-mail: mykola76@hotmail.com

DOI: 10.25264/2409-6806-2019-29-97-100

Нагірний М. Хорватсько-українські взаємини у дослідженнях Здравки Злоді. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2019. Вип. 29. С. 97–100.

УДК 94 (477+497.5)

Микола Нагірний

ХОРВАТСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВЗАЄМИНИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗДРАВКИ ЗЛОДІ

У статті розглянуто науковий доробок хорватської дослідниці Здравки Злоді. Охарактеризовано її праці у сфері хорватсько-українських тем. Проаналізовано ключові позиції авторки, її погляди стосовно питання ідентичності русинів Хорватії та проблеми належності терміну «руський» до київської і московської спадщини. На підставі висвітлених праць зроблено висновок про важливість дослідницької роботи З. Злоді для подальшого розвитку українсько-хорватської наукової співпраці.

Ключові слова: *Здравка Злоді, українці, русини, дослідження, українсько-хорватські зв'язки.*

Mykola Nahirnyi

CROATIAN-UKRAINIAN RELATIONS IN ZDRAVKA ZLODI'S STUDIES

The article is dedicated to the consideration of the works by a Croatian historian Zdravka Zlodi, due attention being paid to their research value. In addition, her exploration of Croatian-Ukrainian contacts is also described in the paper, which appears to be highly relevant in the face of today's challenges that Ukraine is currently facing in relations with its neighbouring countries and the Ukrainian diaspora in those countries. Moreover, the article includes a profound analysis of Zdravka Zlodi's main ideas, concepts and points together with exposing her views on the question of the identity of Ruthenians in Croatia and the problem of usage of the term "Ruthenia".

In her article "Ruthenians/Ukrainians in Croatia: the stages of immigration and the problem of names", Zdravka Zlodi provides a detailed study of the changes of ethnic self-determination of the Ruthenians and Ukrainians from the 18th to the 20th century. A specific emphasis is placed on the conditions which played a key role in moulding ethnic and cultural identity as well as changes in forms of the ethnonym denoting the representatives of Ukrainian diaspora (Ruthenian, Ruthenian-Ukrainian, Ukrainian). Zdravka Zlodi states that despite some differences in the ethnonyms applied, the ethnic identity of the Ukrainian-Ruthenian minority cannot be questioned.

Her another work, "The Ruthenians about Themselves on the Pages of the "Rus News", is dedicated to self-identification of the Ruthenians in Croatia in the interwar period. In the monograph "From the Family to the Name. Introduction to the History of Croatian-Ukrainian Relations", Zdravka Zlodi endeavours to explain the duality of the name "Ruthenian/Ukrainian" on the territory of Croatia. Furthermore, the historian arrives at the conclusion which allows to consider both terms identical.

Zdravka Zlodi is the first researcher in Croatian historical science who proposed a new approach to historical names and ethnonyms connected with the history of Ukraine. Finally, the author of the present paper draws the conclusion stating the importance of Zdravka Zlodi's research work for further development of Ukrainian-Croatian research cooperation.

Key words: *Zdravka Zlodi, Ukrainians, Ruthenians, research, Ukrainian-Croatian contacts.*

Українська тематика не перебуває у полі зору сучасної хорватської історичної науки. Хорватські науковці загалом не надто цікавляться славистичними темами, а Україною – й поготів. Академічна наука Хорватії головну увагу фокусує на ключових для своєї країни питаннях, серед яких найбільш затребувані, а відповідно й популярні – Незалежна Держава Хорватія (1941–1945) і Вітчизняна війна (Domovinskirat) 1991–1995 рр.

Українські теми у Хорватії піднімають переважно вихідці з України (Є. Пашенко, Б. Гралоук). Фактично єдиним винятком серед фахових істориків Хорватії є Здравка Злоді – доктор наук, науковий співробітник Хорватського інституту історії.

Область її наукових інтересів пов'язана з історією Центральної та Східної Європи, з наголосом на хорватсько-слов'янських зв'язках (зокрема хорватсько-польських, хорватсько-українських та хорватсько-російських).

У її доробку чимало робіт славістичного характеру, значна частина з яких присвячена українській тематиці, зокрема, питанням історії української діаспори Хорватії та національної ідентичності русинів/українців.

Характерно, що в українській історіографії вивченню та аналізу творчого доробку З. Злоді практично не приділено жодної уваги. Тож наше завдання – заповнити цю прогалину і ознайомити вітчизняний науковий світ з роботами хорватської дослідниці, що стосуються саме української проблематики.

У полі зору З. Злоді насамперед перебувала українсько-русинська меншина Хорватії. Цій темі дослідниця присвятила кілька наукових статей, дисертацію та монографію.

Перший її виступ з цієї проблематики відбувся 2005 р. в Рієці на «Днях русинської та української культури «Рушняк–2005» на тему «Русини і українці в Республіці Хорватія з XVIII по XX ст.». Того ж року у виданні «*Scrinia Slavonica*» вийшла стаття З. Злоді «Русини/українці у Хорватії: етапи імміграції та проблема назви» [10]. Робота присвячена історії імміграції русинів та українців на територію хорватських земель та аналізу соціально-політичних і релігійних чинників, що вплинули на формування специфіки їхнього етнонаціонального самовизначення у Південно-Східній Європі з XVIII по XX ст.

З. Злоді писала цю статтю на основі періодичних видань і частини доступної їй літератури. Особливу увагу приділено проблемі термінології та термінологічній роздвоєності, яка виникла в результаті цих переселень впродовж чотирьох різних хвиль міграції. Авторка наголошує на важливості розгляду питань термінології, оскільки, як зазначає З. Злоді, причини термінологічної подвійності етноніму недостатньо відомі широким громадським та науковим колам Хорватії. У тексті додається таблиця із зазначенням кількості представників українсько-русинської меншини за період з 1880 по 1991 рр.

Особлива увага приділена обставинам, які впливали на формування етнокультурної ідентичності та зміни форми етноніму представників нашої діаспори (русин, русин-українець, українець). Незважаючи на певні розбіжності щодо самоназви українсько-русинської меншини Хорватії, авторка вважає, що питання єдності їхньої етнічної ідентичності не підлягає дискусії.

Звертає на себе увагу обширна бібліографія, якою користувалася дослідниця при підготовці цього та наступних досліджень. Причому лєвова частка з них – українськомовні матеріали, видані у Львові, Києві та інших містах України. На основі цієї роботи З. Злоді у 2010 р. захистила докторську дисертацію з тотожною назвою.

Інша робота дослідниці – «Русини про себе на сторінках «Руських новин» – присвячена тому, як хорватські русини сприймали себе у міжвоєнний період. Зазначимо, що тижневик «Руські новини» був першим офіційним бюлетенем південнослов'янських русинів у Королівстві сербів, хорватів, словенців (СХС) з 1924 р. до 1941 р.

Провівши систематичний огляд всіх чисел видання за згаданий період, авторка показала, що саме русини писали про себе і як ідентифікувалися у цей час. Вивчивши діаспорну пресу майже за двадцять років, дослідниця показала неоднорідність самоідентифікації русинів та українців краю [9]. Власне ця неоднорідність заважала об'єднанню обох груп населення.

Особливості хорватських українців, їхні досягнення, подібності та відмінності стосовно місцевої російської діаспори З. Злоді проаналізувала у роботі «Культурна ідентичність росіян і українців Хорватії: характеристика, розвиток, збереженість». Дослідницею було проведено порівняльний аналіз діяльності двох меншин щодо збереження їхньої ідентичності, при цьому авторка вказувала на ступінь важливості участі цих діаспор у суспільному житті Хорватії. У заключній частині роботи З. Злоді звернула увагу на розбіжності між законодавчо гарантованими правами національних меншин та практикою їх застосування на прикладі українців і росіян в Хорватії [7].

Займалася З. Злоді і популяризацією українських історичних джерел у себе на батьківщині. Зокрема, до 200-річчя від дня народження Маркіяна Шашкевича у співавторстві з Б. Гралоуком вона видала

книгу «Русалка Дністрова: перша книга українською мовою в Хорватії», що вийшла в рамках серії «Українськими шляхами по Загребу і Хорватії».

Автори, окрім відомих фактів про діяльність та творчість діячів «Руської трійці», описують історичне тло регіону, де була створена пам'ятка. Вони фокусують увагу на її поширенні у Хорватії, наголошуючи, що у її збереженні від знищення помітну роль відіграли хорватські, словенські та сербські реформатори. Книга містить як додатки листи авторів «Русалки Дністрової» та їхніх сучасників [5].

Досліджує З. Злоді і питання військовополонених Російської імперії у Першій світовій війні, які перебували на території Хорватії, однак українських солдатів із загального масиву не виділяє. Доповіді з цієї теми («Російські військовополонені та перебіжчики за фондами Хорватського державного архіву у Загребі» та «Свобода полону: російські в'язні війни на хорватських землях у 1914–1918 рр.») вона виголошувала на конференціях у Москві («Архивы Хорватии в Доме русского зарубежья им. А. Солженицына», 06-12.06.2011) та Загребі (Конгрес хорватських істориків, 1-5.10.2012).

З. Злоді також рецензувала кілька праць, присвячених українсько-хорватським взаєминам, серед них – дослідження Б. Гралука [4] про греко-католицьку єпархію у Липовлянах та М. Нагірного [1] про утворення Республіки Хорватія [3] та становище українсько-русинської меншини в ній [2].

Найважливішою, на наш погляд, роботою хорватської дослідниці є її наукова монографія «Від роду до імені. Вступ до історії хорватсько-українських відносин» [8]. Це своєрідний синтез попередніх праць З. Злоді, де вона намагається пояснити подвійність імені «русин/українець» у хорватських землях, залучаючи загальноукраїнський контекст.

Завданням авторки було встановлення взаємозв'язку трьох етнонімів та їх взаємини в контексті історико-територіальних реалій. З. Злоді позиціонує свою роботу виключно як спробу історіографічного обговорення множинності етнонімів українського народу. Незважаючи на численні спроби утвердити русинську ідентичність на основі мовної та іншої окремішності, є історичне тло, вважає дослідниця, без якого неможливо зрозуміти фігурування трьох етнонімів. Авторка наголошує, що вона абстрагувалася від сучасних політичних подій, пов'язаних із русинським питанням.

Подвійність етноніму нашої меншини у Хорватії дослідниця пояснює розтягненим у часі процесом переселення на Балкани. Перші переселенці прибули сюди ще до національного відродження на прабатьківщині (Карпатський регіон), наступні вже встигли змінити власний етнонім.

Загалом З. Злоді виділяє дві міграційні хвилі, кожна з яких мала по дві фази. Зокрема, перша хвиля містить русинсько-підкарпатську (1745–1768) і козацьку (кінець XVIII ст.) міграції, друга – русинсько-українську (остання чверть XIX – початок XX ст.) та українську (після визвольних змагань 1917–1921 рр.) [8, с. 82–108].

Переселенці з українських земель у Хорватію (русини та українці) були одним і тим самим народом, але з двома етнонімами – давнішим та новішим. При цьому представникам третьої та четвертої фаз переселення (нової міграційної хвилі) принесли у Хорватію етнонім «українці», хоча назва «русин», як пише авторка, їм була не чужа. Нерідко вони писали про себе як «русини-українці». До 1971 р. усіх представників нашої меншини в Хорватії записували русинами. Після цієї дати з'явилися окремі поняття «русини» і «українці», однак сама діаспора і надалі писала про себе як про цілісність. Приділено в роботі увагу і греко-католицькій церкві, яка допомогла зберегти русинську/українську ідентичність.

Авторка досліджує питання вживання різних назв нашого народу у хорватських виданнях від XIX століття до початку Другої світової війни. Якщо тут термін «малоруси» зустрічається доволі часто, то у діаспорних виданнях Хорватії воно замінено назвою «русини/руснаки», яка виразно пов'язується з українським народом. Вказується на часте спільне використання (поєднання) етнонімів у публікаціях: «русько-український», «русин-українець», «русько-українська мова» та розрізнення «руса-москаля» від «руса-українця». Авторка зазначає, що у радянську добу малорусами називали відданих Москві українців. Малоросійська назва як історичне ім'я частини українського народу згодом отримало негативне забарвлення. Поряд з цим З. Злоді виділяє зусилля окремих представників діаспори щодо дистанціювання від українського імені та пропаганди окремішності русинів (т. зв. карпаторосів).

Проаналізувавши наявну літературу (як української меншини, так і хорватську), З. Злоді приходить до висновку про однаковість (тотожність) етнонімів «русин» і «українець». В іншому місці дослідниця зазначає, що «Русь», «русин» і «українець» («малоросіянин») – три історично пов'язаних, однак не повністю тотожних етноніми. Вона стверджує, що Київська Русь – це історико-міфологічна

спадщина не тільки русинів та українців, а й інших слов'янських народів. Варто відзначити величезний обсяг матеріалів, опрацьованих і використаних З. Злоді при написанні монографії. Сюди увійшли публікації хорватською, українською, російською, русинською, польською та іншими мовами. «Від роду до імені» розглядають як спробу історіографічних міркувань на тему, яка, попри підтвердження русинської ідентичності, заснованої на лінгвістичних та інших особливостях, має своє історичне тло, без якого неможливо зрозуміти три вищезгадані етноніми, як і відповідну термінологію [6].

Насамкінець З. Злоді запропонувала використовувати у хорватській історичній науці новий підхід до історичних назв та етнонімів, пов'язаних з історією України:

- не ототожнювати Київську Русь із Росією;
- відрізнити термін «руський» від терміну «російський», пишучи *ruski* у контексті власне «російський», а для інших значень використовувати наступні терміни: *staroruski* або *kijeovski* (як належний до Давньокиївської держави у загальнослов'янському значенні), *rus'ki* або *staroukrajinski* (як такий, що стосується виключно українського контексту), *ruski* або *rusanacki* (стосовно сучасних русинів);
- на письмі термін «Русь», «руський» (у значенні український) писати з апострофом для розрізнення з «руським» («російським»);
- сам термін «російський» писати не «*ruski*», а «*ros'ijskij*»).

Підсумовуючи сказане, слід наголосити, що в особі Здравки Злоді історична наука отримала плідного дослідника хорватсько-українських взаємин, яка може принести багато користі як у справі подальших досліджень у цьому напрямку, так і у співпраці між науковцями обох країн.

Список використаних джерел та літератури:

1. Нагірний М. Становлення та розвиток Республіки Хорватія: державно-політичний аспект. Нововолинськ, 2008. 184 с.
2. Нагірний М. Хорватські русини та українці: суспільство, ідентичність, культура наприкінці ХХ століття. Нововолинськ, 2012. 328 с.
3. *Časopis za suvremenu povijest*. Zagreb, 2010. Br. 2. S. 533–536.
4. Graljuk B. Grkokatolička župa Bezgrešnog začeca svete Ane Lipovljani – 100 godina ukrajinske grkokatoličke župe Lipovljani 1909–2009. Vukovar; Lipovljani, 2010. 291 s.
5. Graljuk B., Zdravka Z. Rusalka Dnjistrova Markijana Šaškevyča, Ivana Vahylevyča i Jakiva Holovackoga 1836/37: prvaknjigana ukrajinsko mjezikuu Hrvatskoj: uz 200-tu obljetnicu rodenja Markijana Šaškevyča. Ukrajinska zajednica Grada Zagreba, 2011. 146 s.
6. Hrvatska znanstvena bibliografija. Pregled bibliografske jedinice broj: 681750. URL: <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=681750> (data zvernennia: 23.10.2016).
7. Zlodi Z. Kulturni identitet Ukrajinaca i Rusa u Republici Hrvatskoj-obilježja, razvoj, očuvanost. *Nacionalne manjine u Hrvatskoj i Hrvati kao manjina – europski izazovi. Zbornik radova*. Zagreb, Hrvatska, 2012. S. 17–27.
8. Zlodi Z. Od roda do imena. Prilog povijesti hrvatsko-ukrajinskih odnosa. Zagreb, 2012. 354 s.
9. Zlodi Z. Rusini o sebi na stranicama Ruskih novina (Руски Новини). *Časopis za suvremenu povijest*. 2011. № 43. S. 183–223.
10. Zlodi Z. Rusini/Ukrajinci u Hrvatskoj – etape doseljavanja i problem imena. *Scrinia Slavonica*. Rujan 2005. Vol. 5. № 1. S. 408–431.

References

1. Nahirnyi M. Stanovlennia ta rozvytok Respubliky Khorvatiaia: derzhavno-politychnyi aspekt. Novovolynsk, 2008. 184 s.
2. Nahirnyi M. Khorvatski rusyny ta ukraintsi: suspilstvo, identychnist, kultura naprykintsi XX stolittia. Novovolynsk, 2012. 328 s.
3. *Časopis za suvremenu povijest*. Zagreb, 2010. Br. 2. S. 533–536.
4. Graljuk B. Grkokatolička župa Bezgrešnog začeca svete Ane Lipovljani – 100 godina ukrajinske grkokatoličke župe Lipovljani 1909–2009. Vukovar; Lipovljani, 2010. 291 s.
5. Graljuk B., Zdravka Z. Rusalka Dnjistrova Markijana Šaškevyča, Ivana Vahylevyča i Jakiva Holovackog 1836–37: prva knjiga na ukrajinskom jeziku u Hrvatskoj: uz 200-tu obljetnicu rodenja Markijana Šaškevyča. Ukrajinska zajednica Grada Zagreba, 2011. 146 s.
6. Hrvatska znanstvena bibliografija. Pregled bibliografske jedinice broj: 681750. URL: <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=681750> (data zvernennia: 23.10.2016).
7. Zlodi Z. Kulturni identitet Ukrajinaca i Rusa u Republici Hrvatskoj-obilježja, razvoj, očuvanost. *Nacionalne manjine u Hrvatskoj i Hrvati kao manjina – europski izazovi. Zbornik radova*. Zagreb, Hrvatska, 2012. S. 17–27.
8. Zlodi Z. Od roda do imena. Prilog povijesti hrvatsko-ukrajinskih odnosa. Zagreb, 2012. 354 s.
9. Zlodi Z. Rusini o sebi na stranicama Ruskih novina (Руски Новини). *Časopis zasuvremenu povijest*. 2011. № 43. S. 183–223.
10. Zlodi Z. Rusini/Ukrajinci u Hrvatskoj – etape doseljavanja i problem imena. *Scrinia Slavonica*. Rujan 2005. Vol. 5. № 1. S. 408–431.